

## “Düşlemenin poetikası” doğrultusunda Necip Fazıl Kısakürek’in “Açıklarda” adlı şiirine bakış

Emel Hisarcıklılar\*

### Öz

Necip Fazıl Kısakürek, modern Türk şiirinin temsilcileri arasında yer almaktadır. Şiirlerinde insan, insanın varoluşunun ve varlığının sorgulanması, ölüm, öte dünya, kâinat, insan, Tanrı, fani olan bedenle ebedî olan ruhun çatışması, bireyin dünyadaki yalnızlığı ve korkuları gibi konular ağırlıktadır. Ayrıca varlığının özünü arayan insanın yaşadığı ıstırap da onun dizelerine yansımıştır. Şiirlerinde somuttan soyuta, bedenden ruha, maddi olandan manevi olana doğru bir akış vardır ve şair bu duruş içerisindeyken de korku, ıstırap, tedirginlik, şaşkınlık gibi duyguları birbiri ardınca yaşamaktadır. Şiirin gayesinin bir şeyi saklamak olduğunu ifade eden Necip Fazıl’ın manzumelerinde bu duygular geniş bir hayal gücü ile imgeleştirilmiştir. Gaston Bachelard’ın *Düşlemenin Poetikası* (La Poétique de la Reverie) adlı eserinin son bölümünde, *Düşleme ve Kozmoz* başlığında anlatılanlar göz önünde bulundurularak Necip Fazıl Kısakürek’in *Açıklarda* adlı şiiri de değerlendirilebilir. Bachelard’ın, eserinde anlattıklarında en çok dikkat çeken husus, evrenin dört ana unsurunun önemli bir yere sahip olmasıdır. *Açıklarda* adlı şiirde de bu unsurlar doğrudan olmasa da birtakım semboller aracılığıyla metinde yer almakta ve şairin varlık ile varoluş doğrultusundaki düşüncelerine karşılık gelmektedir. Söz konusu şiirde geçen imgelerden ve benzetmelerden hareketle şairin, yaşadığı korkuyla birlikte bir arayış ve sorgu içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Bachelard’ın söz konusu eserindeki *Düşleme ve Kozmoz* adlı bölümde anlatılanlardan hareketle Necip Fazıl’ın *Açıklarda* adlı şiiri incelenecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Necip Fazıl Kısakürek, Bachelard, şiir, poetika, düşleme

## An evaluation of Necip Fazıl Kısakürek’s poem “Açıklarda” in line with “Düşlemenin poetikası”

### Abstract

Necip Fazıl Kısakürek is among the representatives of modern Turkish poetry. In his poems, man, questioning the existence and existence of man, death, eternity, the universe, people, God, the conflict of the eternal soul with the mortal body, the loneliness and fears of the individual in the world are predominant issues. In addition, the experienced sorrow of the person searching his essence of being is reflected in his verses. In his poems, there is a flow from the concrete to the abstract, from the body to the soul, from the material to the spiritual, and while the poet is in this stance, he experiences emotions such as fear, anguish, uneasiness and bewilderment one after the other. In the poems of Necip Fazıl, who states that the purpose of the poem is to hide something, emotions are imagined with a wide imaginativeness. In the last part of Gaston Bachelard’s work titled *Düşlemenin Poetikası* (La Poétique de la Rêverie), the poem titled *Açıklarda* written by Necip Fazıl Kısakürek can also be evaluated considering what is described in the title *Imagination and Cosmos*. The most distinctive aspect in what Bachelard describes in his work is that the four main elements of the universe have an important place. In the poem named *Açıklarda*, these elements are also present indirectly in the text through a number of symbols and correspond to the poet’s thoughts in the direction of being and existence. Based on the images and similes in the poem in question, it is understood that the poet was in a search and questioning with the fear he experienced. In this study, Necip

\*Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: emel.hisarcikliklar@gop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9497-509X

Fazıl's poem *Açıklarda* will be examined based on what is described in the section titled *Imagination and Cosmos* in Bachelard's work in question.

**Keywords:** Necip Fazıl Kısakürek, Bachelard, poem, poetics, daydreaming

## Giriş

Modern Türk şiirinin temsilcilerinden olan Necip Fazıl Kısakürek'in şiir kitapları *Örümcek Ağı* (1925), *Kaldırımlar* (1928), *Ben ve Ötesi* (1932), *101 Hadis* (1951), *Sonsuzluk Kervanı* (1955), *Çile* (1962), *Şiirlerim* (1969) ve *Esselâm* (1973) adlarını taşımaktadır. Bu eserler arasındaki *Çile* adlı kitabının adı dahi onun varlık ve varoluş hakkındaki düşüncelerinin istikameti hakkında bilgi vermektedir. Çünkü mistik ve metafizik duyuş eşliğinde manzumelerini oluşturan şair, ebedî olan ruhun fani olan beden içindeki mahkûmiyetinden kurtulup varlığın özüne ulaşmanın peşindedir. Söz konusu öz, zamanla şairin düşünceleri olgunlaştıkça, mutlak hakikati, yaratıcıyı ifade etmeye başlayacaktır. Şair, bu yolda çile çekmeye, ıstıraba katlanmaya da her halükârda razıdır.

Bu doğrultuda düşünüldüğünde, şairin, hakikate ulaşma yolunda çektiği çileyi ve hakikate ulaşma arzusunu, şiirlerinde; insan, Tanrı, ölüm, dünyanın faniliği, öte dünyanın ebediliği gibi konuları işleyerek ortaya koyduğu görülmektedir. Bu konuları işlerken ise korku, tedirginlik, ıstırap, hüznün duygularının ona eşlik ettiği fark edilmektedir. Şair kendini bildi bileli, gerçeklik karşısında yaşadığı zihinsel ve ruhsal durumu şöyle ifade etmektedir: “Fikirde daima, ruhçu, tecritçi, sezici, keyfiyetçi; sır idrakine bağlı ve ilâhi vahdeti tasdikçiydim. Fakat bu hâller, ateşe kartpostal üzerinden bakmak, onu resimden tanımak gibi bir şeydi. İçine giremiyor, ötesine geçemiyordum. Olamamanın ve tam bulamamanın içime yerleştirdiği huzursuzluğu da hiç bir şey dağıtamıyordu” (Kısakürek, 2010, s. 72). O, hayatı boyunca gerçekliğin peşinden koşmuş, onu aramış, bu yolda sorgulamalar yapmış, önündekileri muhakeme etmiş ve hep mutlak'a ulaşmanın, varlığının özünü bulup çözümlemenin mücadelesini vermiştir.

Necip Fazıl'ın şiirlerinde, metafizik düşünceler oldukça etkin bir rol oynamaktadır. “Necip Fazıl'ın, düşünsel birikimlerin ve ideolojik söylemlerin açılmasında tercih edilen radikal imgeler yerine, ideolojik düşüncelerini adeta buharlaştırarak batık ve şiddetli imgelere dönüştürmesi, şiirini, ideolojik boyuttan metafizik boyuta taşıyarak evrensel bir duyuş karakteristiği kazanmasını sağlamıştır” (Korkmaz & Özcan, 2004, s. 233). O, bu şiirlerinde kullandığı imgeler vasıtasıyla, bireyin kimliğini oluşturma mücadelesini ve varoluşunu sorgulama sürecini dış etkenlerden arındırarak, duru bir şekilde, duyguları eşliğinde dizelerine yansıtmıştır.

Çevresindeki varlıklar ve nesnelere, Necip Fazıl'da bu düşünce şeklinin aracısı olarak yer almaktadır. Orhan Okay, Necip Fazıl'ın, etrafındaki nesnelere ve eşyaya yüklediği anlamların kaynağını Bergson düşüncesine bağlamakta ve bu hususta şunları söylemektedir:

Sezginin zihnî bir sempati olduğunu, böylece içimizdeki şuurla, dışımızdaki eşyanın birleştiğini, şuurla eşya arasındaki farkın ortadan kalktığını, benliğimizin bir an için eşyanın karakterine bürünerek onu olduğu gibi tanıdığını ifade eden Bergson'un düşüncesi böylece bir çeşit mistisizme ulaşmaktadır. Necip Fazıl'ın şiirlerinde de dış dünyadaki eşyaya, objelere karşı benzer bir zihnî sempati vardır. (Okay, 2018, s. 56)

Bilgiye ulaşmada sezginin etkili olduğunu savunan Bergson, özellikle zaman kavramına yaklaşımı bakımından da Necip Fazıl'a tesir etmiştir. Bergson'un zaman konusundaki şu tespiti bu hususta fikir vermektedir: “hakikat şudur ki, eğer kendimizi hemen geçmişe yerleştirmesek geçmişe asla erişemeyiz. Esasen gücül durumdaki geçmişin bizim tarafımızdan geçmiş olarak kavranabilmesi, karanlıklardan gün ışığına çıkarak, şimdiki zaman imgesi halinde yayılmasını sağlayan hareketi izler ve benimsesek mümkündür” (Bergson, 2007, s. 102). Zaman, Necip Fazıl'ın dizelerinde de hızla akıp gitmesi, onu durdurmaya insanın yetkisinin ve gücünün olmaması, geçmişte yaşananların hatırlama yoluyla gün ışığına çıkarılması ve ancak bu şekilde

şimdiki zamanın bir parçası haline gelebilmesiyle varlık kazanır. Orhan Okay, Bergson'un zaman anlayışının şairin şiirlerine yansımaları, Necip Fazıl'ın, gençlik yıllarıyla birlikte başlayan düşünsel gelişime bağlamaktadır. Okay'a göre; "Necip Fazıl'ın şiirlerinde zamanla ilgili imajların en erken 1928 yılından itibaren belirginleşmesi, diğer temalar gibi çocukluk psikolojisinden (veya şuuraltından) kaynaklanmayıp, gençlik yıllarının kültür ve düşünce birikiminden" ileri gelir. Dolayısıyla bu durum onda "Bergson tesirinin daha rahat düşünülebileceğini gösterir" (Okay, 2018, s. 59).

Necip Fazıl, varlık arayışına çıktığı bu yolda, şiirlerinde zaman kavramının yanı sıra, özellikle belli eylemlere de ağırlık vermektedir. Bunlardan bir tanesi olan *arama* eylemi, onun şiirlerinde varlığının özünü bularak huzura kavuşma arzusu olarak kendini göstermektedir. Necip Fazıl'ın ömrü, "başından beri hep bir arayış içinde geçer". Şair, "kaybettiğini bir gün bulacağı umudunu mütemadiyen içinde taşır. Aradığı şeyi adlandıramasa da onun yolunda toz olma arzusunu gönlünün derinliklerinde biriktirir" (Boz, 2016, s. 68). Aslında o, fani dünyada "var olarak" ölmüştür ve yeniden doğuş da ancak ölümlü, yani ruhun bedenden kurtulmasıyla mümkün olacaktır. Orhan Okay, şairin, varlığın özüne dair bir arayış içerisinde olduğu şiirlerinde karşılaşılan durum hakkında bazı tespitler yapmıştır. Buna göre; sebebi bilinmeyen ürperti ve korkular, anlaşılmayan ayak sesleri, periler, cinler, hayaletler, kâbuslar, siyah kediler, geceleri insanın etrafında fıldır fıldır dolaşan kambur cüceler; ferdi bir iç sıkıntısına ve ruhsal boğuluşa işaret etmektedir (Okay, 2018, s. 54). Bu şiirlerde karşılaşılan zor ve eziyet verici durumdan kurtulmaya çalışan şairin, kurtulmak için çabaladıkça daha da zor başka bir hale sürüklendiği fark edilecektir. Bu esnada ona sürekli, sebebi ve kaynağı bilinmeyen bir korku da eşlik etmektedir. Kolcu'ya göre; şiirimizde Necip Fazıl'a gelinceye kadar cin, peri, iblis, hortlak, kabir, azap, ölü, mezar, tabut gibi kavramlar Abdülhak Hâmid, Fikret ve birkaç istisna dışında bu denli yoğun ve ürkütücü biçimde ele alınmamış, bu kavramlar üzerinde ısrar edilmemiştir. Yazar, bunun Necip Fazıl üzerindeki Baudelaire tesirinden ileri geldiğinden söz eder (Kolcu, 2002, s. 291). Dolayısıyla korkuyu besleyen kaynaklar, Baudelaire tesiriyle birlikte Necip Fazıl'ın şiirlerinde yer almıştır. Ancak onun çoğu şiirindeki bu korku, zaman zaman da hakikatin bilgisini elde edebilmek için yaşaması gereken zorunlu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Varlığının özünün peşinde olan Necip Fazıl'ın dizelerinde bazen hepsi aynı metinde, bazen de ayrı ayrı şiirlerde olmak üzere, yaratılışı temsil eden, evrenin dört ana unsuru da bulunmaktadır. Bu unsurlar doğrudan ya da çeşitli benzetmeler, imgeler içerisinde bu metinlere girmektedir. "Unsurlar Teorisi"ne son şeklini veren İslam düşünürü İbn Sînâ'ya göre; "Evâil adı verilen ilk keyfiyetler (sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve nemlilik) unsurları meydana getirirler. Ateşe hâkim olan keyfiyet sıcaklık, havaya hâkim olan nemlilik, suya hâkim olan soğukluk, toprağa hâkim olan da kuruluktur" (Karlıağa, 1991, s. 150). Necip Fazıl da dizelerinde, çeşitli imgeler vasıtasıyla bunlara yer vererek yaratılışın ve hakikatin sırrına ulaşma yolunda olduğunu göstermektedir.

Zamanla zihnindeki soruların cevaplarını bulmaya başlayan şair, varlığının özünün yaratıcıda saklı olduğu ve kâinatın var olan her şeyin de onun bir yansıması olduğu düşüncesine sahip olacaktır. "O, gözlemlerinden ve sanatçı duyarlılığından edindiği birikimleriyle duygularının eksiksiz olarak anlatılması için çabalamıştır" (Türk, 2021, s. 286). Şairin çevresinde gördüklerini seyrederken zihninde beliren hayaller ve bunların ifade edilmiş şekli; onun kâinat hakkındaki düşüncelerini de yansıtmaktadır. Ona göre; "İslâm'da kâinat, peygamberler kolundan kendisine kadar gelen dinlerin son ve kâmil ifadesi halinde, bütün dipsizliği ve sonsuzluğu, zerre zerre Yaratıcıyı haykıran muhteşem zaman ve mekân cümbüşü, muğdil ruh ve madde mimarisiyle, esrarına ve teshirine memur olduğumuz bir hârikalar manzumesidir" (Kısakürek, 2018, s. 108). Görünen o ki; Necip Fazıl, zaman içinde, görünen her şeyin, yaratıcının bir tecellisi olduğunu ileri süren tasavvufi bir düşünceye ulaşmış ve dünyayı, gerçekliği böyle bir algılamaya başlamıştır.

## 1. Düşlemenin poetikası

Düş kurmak, insani bir durum olarak şairlerin yaratma süreçlerine katkıda bulunan en önemli haldir. Bu esnada özellikle görme ve duyma duyuları açık olduğu gibi; sanatçının zihni de kurduğu hayal dünyasında birtakım hisler eşliğinde uyanık haldedir. Bu bakımdan şiirler, kurulan düşün niteliğine göre anlamlandırılabilir. Bazen düşler şiirin yaratma sürecinde etkin rol oynadıkları gibi, bazen de ortaya çıkmakta olan şiir, sanatçının yeni düşler kurmasına aracılık edebilmektedir.

Gaston Bachelard, sanatçının hayal gücünün özgürleşmesine yönelik analizler yaptığı *Düşlemenin Poetikası* adlı kitabının son bölümünde *Düşleme ve Kozmos* ilişkisini açıklamaktadır. Buna göre düşlemeye dalan, bir düş kuran insan, kendisinde, bir varlığın açıldığını hissedecek, böylece bir anda *dünyayı düşleyen* durumuna gelecektir. Bachelard, “Gördüğümüzün düşünüyü kurmadıysak, dünyayı asla iyi görmemiştir demektir” (2012, s. 185) sözleriyle, düşlemenin, aslında insanı bir döngü içerisinde oradan oraya savuran dünyada olanları yorumlamaya, anlamaya ve hatta gerçekliği kavramaya yönelik bir eylem olduğunu kastetmektedir.

Söz konusu kitabın bu bölümü ele alındığında, yazarın, düşlemenin poetikasını evrenin dört ana unsurunu oluşturan ateş, su, toprak ve hava üzerine şekillendirdiği görülmektedir. Bu unsurlar, şairin dünyayı, varoluşu sorgulayıp anlamlandırmasında ve düşlerinin bir sanat eserine dönüşmesinde birer vasıta olmaktadır. Ayrıca söz konusu eserde bahsedilen poetik hayaller, fenomenolojik yaklaşım etrafında şekillenmektedir ve bu durum da doğrudan sanat eserinden hareket etmeyi, bir başka deyişle sanat eserini metin odaklı yorumlamayı gerekli kılmaktadır. Poetik düşler, aynı zamanda kozmik düşlerdir ve sanatçıya birbiri ardı sıra yeni dünyaların kapısını açmaktadır.

Sanat eserinin yaratım sürecindeki düş oluşumunun aşamaları, Bachelard’ın ifade ettikleri doğrultusunda şu şekilde başlıklandırılabilir:

## 2. Düşleme ve kozmos

Bachelard’ın tezine göre artık düş kurma eylemine girmiş olan bir birey, bu esnada çeşitli aşamalar ile düşleme eylemi içerisinde yol almaktadır.

### 2.1. Zamanın askıya alınması

Bachelard, düş kuranın yalnızlığını arttıran yalnızlık düşlemesinde iki derinliğin birleşip çarpıştığını söylemektedir. Yazara göre; bu esnada zaman askıya alınır ve böylece zamanın dünü de yarını da yok edilmiş olur (2012, s. 185-186). Bu, bir bakıma düş kurarken insanın zaman kavramını adeta yitirmesi, düş dünyasındaki “zaman düzlemi”nde hareket ederek kendine bir alan yaratması demektir.

### 2.2. Dinginlik

Zamanın askıya alındığı anda öznenin en önemli özelliği, bir dinginliğe de ulaşmış olmasıdır. Çünkü düşleme, ancak dingin bir dünya karşısında düş kurarak derinleşebilir. “Düşlemeye dalan filozof, dinginliğin ontolojisiyle tanışır. Dinginlik, Düş-kuran ile onun dünyasını birleştiren bağıdır” (Bachelard, 2012, s. 186). Buna göre; dinginliğe ulaşan sanatçının düş kurması yerine, düş kurmaya başlayan sanatçının dinginliğe erişme durumu gerçekleşecektir.

### 2.3. Temaşa etmek

Özne, düşleme eylemi içerisine girdikten sonra düşlerinde yarattığı dünyayı seyretmeye ya da içinde bulunduğu dünyayı düşleri doğrultusunda görmeye ve anlamlandırmaya başlamaktadır. “Kozmik düşlemeye dalan düş-kuran, tek başına kurduğu düşlerde, temaşa etmek (Fr: “contempler”) fiilinin hakiki öznesidir, temaşa etme gücünün ilk tanığıdır. Bu durumda Dünya

da temaşa etmek fiilinin dolaysız nesnesi olup çıkar” (Bachelard, 2012, s. 187). Temaşa etme, sanatçıda sadece görme duyusu değil, diğer duyu alanları için de geçerli bir eylemdir. Bir varlığı seyretmeye dalan sanatçı, bu esnada ona ait sesi, kokuyu da zihninde canlandırabilecek, hayal dünyasına katacaktır.

#### **2.4. Mesafenin ortadan kalkması**

O anda öznenin içinde bulunduğu durum ise zaman kavramının yitip gitmesi gibi, uzaklık ya da mesafenin de zamanla aynı duruma düşmesidir. “Düş-kuranla dünyası arasındaki iletişim, tek başına dalınan düşlemede, hemen yakındadır, ‘mesafe’si yoktur, algılanan dünyayı, algılarla parçalara ayrılmış dünyayı belirten o mesafeye sahip değildir” (Bachelard, 2012, s. 187). Düşün, zihinde belirginleşmesiyle birlikte uzaklık ve zaman kavramları da adeta yitirilmekte, hatta sanatçının muhayyilesinde yeni baştan biçimlenmektedir.

#### **2.5. Kozmik hayalin kendiliğinden büyümesi**

İnsan; ateş, su, hava ve topraktan oluşan dört element üzerine düşler kurmaktadır. “İlk başta insana çok yakın olan bu hayaller, evren düzeyine varıncaya dek kendiliklerinden büyürler” (Bachelard, 2012, s. 189). Bu durum, karşısında düş kurulmakta olan dört temel elementten birinin büyüüp derinleşerek daha geniş bir alanı sardığının hayal edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Yani insan, önündeki hayali düşlerken, adeta dünya büyüklüğünde bir varlık alanına eriştiğini sanmaktadır. Kurulan düşler, insan farkına bile varmadan gittikçe büyüebilmektedir.

#### **2.6. Dünyadaki bir ortama katılma**

Bachelard, düşlemeyle birlikte, düşten dışarı dağınık bir iyi-olma çıkacağını söylemektedir. “Dağılan iyi-olma, dünyayı ‘ortam’a dönüştürür” (Bachelard, 2012, s. 191). Böylece birey, dünyadaki bir ortama katılarak önce kendini esir almış olan sorundan yavaş yavaş kurtulacak, sonrasında da sorununun haline katkıda bulunan bu dünya ortamının kendi varlığıyla anlam kazandığını düşünecek, yani dünyada önemli bir değerinin olduğunun bilincine varacaktır.

Bachelard, dünyanın canlı bir varlık olduğu düşüncesiyle, onun da soluk aldığını belirtmektedir. Bu yüzden rüzgârlar, esintiler de soluk alan şairin birer parçası sayılmaktadır ve ses ile şiir de dünya ile düş kuranın ortak soluk alışıdır (2012, s. 194-195). Rüzgârlar dünyanın soluk alışı olarak düşünüldüğüne, şair de düşünde dünyayı dönüşüme uğratarak yeniden anlamlandırdığına göre; yeryüzündeki esintiler ya da rüzgârlar onun düşünün içinde yol almasında, düşünüyü büyütmesinde birer nefes, ilham kaynağı olacaktır.

#### **2.7. Kozmik bir figür olarak göz**

Buna göre şairin gözü, bir dünyanın merkezi ve bir dünyanın güneşidir. Yuvarlak olan her şey şaire, gözü andıracaktır. Ayrıca dünya da yüzlerce gözü olan ve sürekli şairi gözleyen, bu yüzden de onun içine korku veren bir varlık gibidir (Bachelard, 2012, s. 196-200).

Şairler, dışarıdaki kozmosla içerideki kozmosu birleştirirler; poetik coşku da bizim içimizdeki ormanı ürpertir (Bachelard, 2012, s. 204). Yani doğayı gözlemleyip; bir ormanı gören şair, bu gördüğünden hareketle de aslında kendi içindeki ormanı harekete geçirecektir. Ya da başka bir ifadeyle, gördüklerini, kendi içinde sakladığına inandığı birtakım hislerin ışığında veya gölgesinde algılayacak, sonrasında da ifade edecektir.

#### **2.8. Hayallerin büyümesi ve ateş**

Her şeyin olduğu gibi, hayallerin de bir başlangıcı, doğuşu ve çocukluğu vardır. Bachelard insanın, dünyanın ve ateşin çocukluğunu örnek vererek, bütün çocuklukların aynı olduğunu belirtmektedir. Bunu da bir insanın, ocakta yanmaya başlayan ve gittikçe korlaşan ateş

karşısında yavaş yavaş ısınmasıyla açıklamaktadır (2012, s. 205-207). Isınmayla birlikte beden ve ruh da birbirine karışacaktır. Beden ve ruhun birbirine karışması; ateşin, üzerindeki maddeyi yavaş yavaş eritmesi gibidir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde, “düş-kuran, ocağın karşısında döne döne ruh ve beden, beden ve ruh olur. Bazen beden tüm varlığı ele geçirir” (Bachelard, 2012, s. 208).

Ateş ve su, kurulan düşün belirginleşmesine ve derinleşmesine yardım etmektedir. “Ateşin karşısında düş-kurarken, suyun karşısında düş-kurarken, bir tür istikrarlı düşlemeye dalarız. Ateşin, suyun bir tür düşsel tümleştirme (intégration) gücü vardır. Hayallerin de bir kökü olur böylece. Hayallerin izini sürdüğümüzde, dünyaya katılırız, dünyaya kök salarız” (Bachelard, 2012, s. 210-211). İnsanın dünyada yaşadıkça, yaşadığının bilincine varmaya başladıkça dünyayla bir olduğunu hissetmesi ya da dünyada yaşamaya başladıkça, oraya ait olmadığını düşünüp ait olduğunu düşündüğü yerle özdeşleşmesi bunun açılımı olarak görülebilir.

## 2.9. Düş kurma ve su

Bachelard, düş kurmayla su arasında da bir bağlantı kurmakta ve suyla birlikte dalınan hayallerin niteliğini de bu doğrultuda belirlemektedir. “Durgun bir suyun karşısında dalınan düşleme, bu da bize büyük bir ruh durgunluğu verir. Suyu ilişkin bu düşleme, fazla canlı alevler karşısında dalınan düşlemeden çok daha yumuşak, dolayısıyla çok daha güvenlice terk eder hayal-gücünün düzensiz fantezilerini” (2012, s. 211) diyen Bachelard, bu düşlemenin zamansız hale geldiğini belirterek; uyuyan su olarak ifade ettiği bu şeyin, şairin ulaştığı ruh dinginliğiyle bağlantısını ortaya koymaktadır. Ona göre, her hafızanın diplerinde uyuyan bir su yatmaktadır. Evrendeki uyuyan su ise, bir hareketsizliği ifade etmektedir. Bu şekilde uyuyan suyla birlikte, düş kuranın benliği de artık herhangi bir karşıtlıkla karşılaşmayacaktır. Uyuyan su, düş kurani, evreni, her şeyi bir yapmıştır (2012, s. 211).

## 2.10. Suda yansıyan ve yansıtılan bir dünya

Burada, doğadaki dingin ya da yazarın ifadesiyle uyuyan suyun, diğer tabiat unsurlarını, özellikle de ormanı yansıtarak; iki güzellik yani su ve onun yansıttığı tabiat unsuru arasında kurduğu bağlantıya dikkat çekilmektedir. “Duru bir suyun karşısında düş-kuran kişi, ilk saflıkların düşünür kurar. Suların düşününde, dünyadan düş-kurana saflık iletilir” (Bachelard, 2012, s. 214). Gökyüzünün, suların aynasında yansması da suyun içine kapatılmış bir gökyüzüdür aslında ve yine bu gökyüzü, ruhumuza kapatılmış bir gökyüzünün hayali sayılmaktadır (Bachelard, 2012, s. 215). Yani hayal kurarken yukarıya bakıldığı gibi; aşağıya, gökyüzünün sudaki yansımaya bakılarak da gökyüzüne dair hayaller kurulabilmektedir. Bu durumda hayale, hayalin hayali vasıtasıyla; yani daha dolayimli bir şekilde ulaşılmaktadır.

Suya bakarak düş kuranın bu bakış esnasındaki etkilenmeyle kurduğu düşlerin de her ne kadar esin kaynakları gerçek varlıkların izdüşümleri olsa da bunların, hayallerin birer yansıması oldukları söylenmektedir: “Büyük bir düş-kuran için suda görmek, ruhta görmektir ve dış dünya, kısa sürede, ancak düş-kuranın düşlediği bir şey olup çıkar. Bu kez gerçek olan, hayal edilmiş olanın yansısından başkaca değildir” (Bachelard, 2012, s. 215). Böylece başlangıçta gerçek olarak algılanan varlık, suyla birlikte ya da suyun yüzeyinde yeniden algılandıktan sonra artık düşlenen şeyin bir parçası, hatta ta kendisi haline gelecektir.

## 2.11. Varlık değişimine uğrama

Düş kuran öznenin, hayallerinden doğan bambaşka bir varlığın içerisinde yeniden var olması; o ana kadar baktığı suyun içine girmesiyle ortaya çıkacaktır. “İcat edilen her dünya için şair, icat eden bir özne çıkarır ortaya. Kendi icat etme gücünü, icat ettiği varlığa havale eder. Kozmozlaştıran benin dünyasına adım atarız. Bizdeki ve dışımızdaki bir kökenin canlılığını,

şair sayesinde yeniden yaşarız” (Bachelard, 2012, s. 219). Bunun sonrasında da özne, varlık değişimine uğrayacak, içinde bulunduğu insanca doğa da yok edilip kozmik bir doğaya dönüşecektir (Bachelard, 2012, s. 219). Böylece insan, su aracılığıyla bambaşka bir varlık şekline bürünecektir. Ölüm de bu varlık dönüşümünün vasıtaları arasındadır. Ölüm denilirken de fiziksel ya da maddenin ortadan kalktığı bir yok oluştan ziyade; mananın değişime uğradığı, bireyin zihni içerisindeki boşlukların, olgunlaşmayla birlikte doldurulmaya başlandığı bir durum kastedilmektedir aslında. Yani eski ben’in ölümüyle birlikte, yeni ve daha donanımlı bir ben’in ortaya çıkışıdır bu.

## 2.12. Suda yansıyan gökyüzü ve havanın düşlemeye katkısı

Bachelard, hayal edilmiş bir kozmik yaşamda, farklı dünyaların çoğu kez birbirine değdiğini, birbirini tamamladığını belirtmektedir. Buna örnek olarak da gökyüzünü yansıtan suyu işaret etmektedir: “Gölün saf aynasıyla, gökyüzü hava nitelikli bir su olup çıkar zaten. O zaman gökyüzü su için, varlığın düşeyliğinde bir birleşme çağrısıdır. Gökyüzünü yansıtan su, gökyüzünün bir derinliğidir” (2012, s. 221). Burada suyun, düşlerin dünyasına girme yolunda yaptığı katkının tadına varan insanın; aynı durumu hava için de arzulayacağı kastedilmektedir.

Havanın, bambaşka bir düş dünyasının keşfedilmesine olanak vermesi, özellikle de uçuş düşleriyle gerçekleşmektedir: “En azından, hayali kanatlarımız ne kadar zayıf olursa olsun, uçuş düşleri bir dünya açar bize, böyle bir düşleme, dünyaya açılmaktır, büyük bir açılımdır, geniş bir açılımdır. Dünyanın penceresidir gökyüzü. Şair, bu pencereyi ardına kadar açık tutmayı öğretir bize” (Bachelard, 2012, s. 225). Eserinde uçuş düşlerini yansıtan bir şair, söz konusu eser vasıtasıyla onu okuyanı da bu düşün içine alacaktır. Yani sanat eserine bakan, o eserle bir bakıma özdeşleşim kuracaktır. Özdeşleşim

## 2. Necip Fazıl Kısakürek’in “Açıklarda” şiirinde düşlemenin poetikası

Modern Türk şiirinin önemli isimlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek, çoğu şiirinde somut ve soyut olanın çatışmasından doğan ıstırapı dile getirmiştir. O, ebedî olan ruhunun, fani olan bedende hapsolüp kalmasından dolayı mustarıptır. Bu hal onun manzumelerinde mistik/metafizik konuların ve duyguların bulunmasına yol açmıştır.

Necip Fazıl’ın Çile adlı şiir kitabının Korku başlığı altındaki Açıklarda adlı şiirinde de benzer şekilde acı çeken bir ruh ve tedirginlik hali göze çarpmaktadır. Bu şiir, Bachelard’ın Düşlemenin Poetikası adlı kitabından yararlanılarak belirlenen aşamalar ve şiirin meydana getirilme sürecinde şairin, tesirinde kaldığı etkenler doğrultusunda değerlendirilecektir.

### Açıklarda

Bir ağızdan çalınan düdükle, kalın kalın,  
Boşlukta tos vuracak nokta arayan çılgılık.  
Koşup, yılanlar gibi üzerinden suların,  
Arıyor tekneimizi oturtacak bir sığılık...

Omuz omza şahlanan dalgalar, büyük büyük,  
Bir ses işitip ürkmüş, sürülerle canavar.  
Gözlerinde kıvılcım, ağızlarında köpük,  
Birbirinin üstünden atlayıp geliyorlar.

Gittikçe boşluklara düşmekteyiz enginde;  
Arkadaki sahilde, fosfor bir iz halinde,  
Her an bir parça daha uzaklaşıyor bizden.

Deniz, bu yerde ölüm korkusu kadar derin;  
Kocaman bir kuş gibi geliyor peşimizden,  
Ruhu, bu kapkaranlık suda can verenlerin... (Kısakürek, 2012, s. 215)

### 3.1. Zamanın askıya alınması

Şiirin ilk dizesini oluşturan “Bir ağızdan çalınan düdükle, kalın kalın,” ifadesi zaman kavramı hakkında okura kesin ve net bir bilgi vermemektedir. Ancak bu belirsizlik, zamanı tamamen yok etmemekle birlikte, düdüklelerin bir ağızdan çalınması şeklinde *birlikte* hareket etme ya da harekete geçme anlamı taşımaktadır. Böylece şair, zamanı belirsiz bir dilim haline getirmesine rağmen, birlikte hareket etme bağlamında en azından bahsettiği şeyler açısından var olan bir değer olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca sesi duyulan şeyin bu düdükleler olması ve aynı anda birden fazla düdükle çalınması da acil bir durumun varlığını ya da zaman kaybetmeme arzusunun ifade etmektedir. Çünkü burada ses çıkarmak için kullanılan nesnenin kullanım amacı dikkat çekmek, fark edilmektir. Şair de aslında mevcut durumdan rahatsızlık duyduğunu göstermekte ve artık bir şeylerin değişmesini istemektedir.

Şairin burada duyduğu sesler onun, içinde bulunduğu sıkıntıyı ve bunalıntıyı ortaya koymaktadır. Benzer bir ruh hali *Bir Adam Yaratmak* adlı piyesinde de mevcuttur. Eserin kahramanlarından Husrev, dünyayı ve varlığını sorguladığı andaki düşüncelerini, duygularını eşliğinde şöyle ifade etmektedir:

Bir sigara kâğıdı kadar yaşayamıyoruz. Kefenimizden evvel çürüyoruz. Duyuyorum! Kulak ver, sen de duyarsın! Toprak altında, milyarlarca kurdun, çıtır çıtır dut yapraklarını yiyen milyarlarca ipek böceği gibi, milyarlarca ölüyü yediğini duyuyorum. (Çılgın) Ölümler! Gözsüz kulaksız kurtların içtiği köpüklü şampanya damlaları! Tozun toprağın mezeleri! Korkunç bir saklambacın korkunç oyuncuları. Kurtarın beni ebedilikten! Öldüm sizi araya araya... Kurtarın beni düşünmekten... (Kısakürek, 2017, s. 112)

Buna göre insan, aslında fani dünyada ölümü düşündükçe yavaş yavaş yok olmakta, varlığı ve yokluğu, yaşamı ve ölümü düşünürken yaptığı sorgulamalar esnasında birtakım sesler duymakta, kulağına gelen bu sesler de onu adeta çıldırma noktasına getirmektedir. Necip Fazıl’ın şiirlerinde olduğu gibi nesirlerinde de varlığı ve varoluşu sorgulama hali ile bu sorgulama anında duyulan iç sıkıntısı göze çarpmaktadır.

*Açıklarda* adlı şiirde *düdükle* ve *tekne* olmak üzere iki adet nesne bulunmaktadır. Şairin dış dünyasına ait nesnelere biri olan *düdükle*, onun bu dünya ile iç âlemi arasındaki sıkışmışlıktan doğan korku ve ıstırabını yansıtırken; “Arıyor teknemizi oturtacak bir sığılık...” dizesindeki *tekne* de şiirdeki ikinci nesneyi oluşturmaktadır. Su üzerindeki teknenin, insanın suya batıp kaybolmasını önlemesi gibi, şiirdeki tekne de onun denizle sembolize ettiği dünyada kaybolmasını önleyen ve kendisine bir sığılık; yani ruh dinginliği arayan iç dünyasını işaret etmektedir. Şairin, tekneyi oturtacak bir sığılık araması, aynı zamanda da içinde bulunduğu zaman diliminin verdiği huzursuzluktan kurtulup, toprağa yakın bir yere teknesini oturtmayı; yani bir huzur anına ulaşma isteğini göstermektedir.

### 3.2. Dinginlik

Şiirin “Arıyor teknemizi oturtacak bir sığılık...” dizesi; düdükle sesleri, çılgınlıklar ve suların üzerinden koşan yılanlar sebebiyle sığınacak sakin bir yer arayan şairin, arzuladığı ruh dinginliğini anlatmaktadır. Şiirin ilk dördümlüğünde, adeta bir kıyamet senaryosu gibi, sesin, gürültünün birbirine karıştığı bir kaos ortamı hissedilmekte; bu durumdan ruhu bunalan şairin kendine dinlenmek için sakin bir köşe aradığı fark edilmektedir. Kısaca şiirin ilk dördümlüğündeki önemli olan eylem “arama” eyleminin kendisidir. Ancak şiir boyunca şairin, aradığı bu huzur ve dinginliğe bir türlü ulaşamadığı görülür.

Aynı dördümlükte şairin sözünü ettiği seslerin ve karşısındaki korkutucu manzaranın, dinginliği arayan ruhunun derinliklerinde ortaya çıkan bir hal olduğu da düşünülebilir. Çünkü şairin ruhu dünyada, kendini yalnız, kimsesiz, ayrıca bedende tutsak hissetmektedir. Düdüklelerin birden çok kişi tarafından çalınması ve teknemiz kelimesindeki biz zamiri, şairle aynı durumu paylaşan başkalarının da olduğunu göstermektedir. Ancak bu kişilerin her birinin diğerinden habersiz olduğu da anlaşılmaktadır. Bu zor durumda şairin arzuladığı tek şey ise, bu



dalgalı denizde ruhunu dinlendirebileceği sakin bir liman, başka bir ifadeyle teknesini demirleyeceği bir sığılık bulabilmektedir. Kısaca şiirde, şairin kendisini huzursuz eden bu durumdan uzaklaşmak, bir dinginliğe ulaşmak arzusu ve arayışı göze çarpmaktadır.

Varoluşçu düşünür Sartre, bireyin içinde bulunduğu bunaltı halinin onu pasif hale getirmeyip tam tersine harekete geçirdiğini belirtmektedir. Yazara göre; “varoluşçuluğun sözünü ettiği bu çeşit bir bunaltı, ancak sorumlulukla açıklanır; ancak bağladığı öbür insanlar karşısında doğruca beliren bir sorumlulukla anlaşılır. Görüldüğü üzere bunaltı, bizi eylemden ayıran bir perde değildir, tersine bizi eylemle birleştiren, harekete götüren bir olaydır, eylemin bir parçasıdır (Sartre, 2010, s. 45). Dolayısıyla Açıklarda adlı şiirde de şairi, teknesi için bir kıyı aramaya, ruhu için dinginlik istemeye iten durum, içinde bulunduğu bunaltı ve iç sıkıntısıdır.

### 3.3. Temaşa etmek

Şiire bir bütün olarak bakıldığında, şairin, yani şiirin öznesinin hayal kurmanın yanı sıra içinde bulunduğu dünyayı seyre daldığı ve gördüklerini adeta sayıklar gibi anlattığı; bunun yanında bu hayal dünyasındaki seslere de kulak kesildiği fark edilmektedir. Dolayısıyla şiirde, dinlemek eylemiyle seyretmek eyleminin birbirleriyle iç içe etkili bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Söz gelimi “Kalın kalın gelen düdük sesleri”, “Boşlukta yankılanan çığlık”, bir sesteki ürkmüş canavar sürüsü gibi “Omuz omza şahlanan dalgalar,” gibi dizelerde, sese ve imaja dayalı unsurlar birlikte kullanılmıştır. Burada şair, birbirinin üzerinden atlayan, köpüklenen dalgaları ve sahili uzaktan seyretmekte; seyrettikçe kendisini ve kendi şahsında insanlığı, boşlukta kayboluyor gibi görmektedir.

### 3.4. Mesafenin ortadan kalkması

Özellikle şiirin son bölümünü oluşturan “Deniz, bu yerde ölüm korkusu kadar derin;/ Kocaman bir kuş gibi geliyor peşimizden,/ Ruh, bu kapkaranlık suda can verenlerin...” dizelerinde görülen durum, şairin karşısında hayal ettiği manzarayla arasındaki mesafenin aradan kalkarak, kendisini bu görüntünün içinde bulmasıdır. Yani şair, ölüm korkusu kadar derin olan bir denizde can vermiş olanların ruhlarının, kendisiyle birlikte diğer insanların da peşinde olduğunu düşünmektedir. Bir şeyin ya da kimsenin peşine düşmek de ancak onu kendi bulunduğu yere götürmek içindir. Şiirde, insanlar için ölmek yerine can vermek ifadesi kullanılarak olaya daha manevi bir boyut kazandırılmıştır. Karanlık suda, yani dünyada can verenler, şairi de çekip götürmek istemektedir, fakat deniz ve boşluk buna izin vermemektedir. Buradaki deniz dünya, boşluk ise şairin içindeki endişe ve karmaşık düşüncelerdir.

### 3.5. Kozmik hayalin kendiliğinden büyümesi

“Boşlukta tos vuracak nokta arayan çığlık” ve “Gittikçe boşluklara düşmekteyiz enginde” dizelerinde, şairin kurduğu düş dünyasının yavaş yavaş derinleştiği görülmektedir. Buraya alınan ilk dizede ses, ikinci dizede ise beden; boşlukta yani dört ana unsurdan biri olan havada bilinçsizce yol almaktadır. Bu durum, insanın dünyada yaşarken, ilerisini görememesi ve adeta bir bilinmezliğin içinde, nereye varacağını bilemeden ilerleyip durmasını hatırlatmaktadır.

Necip Fazıl'da ruhun bedenden kurtulma arzusu, şairin, düşüncelerinden etkilendiği Fransız filozofu Bergson'la da benzerlikler taşımaktadır. Bergson'a göre; insanın yapması gereken şey, varlığın her alanında, o alanın doğasına özgü olan doğru bilgiyi elde etmeye çalışmaktır. İnsanın bu amaca ulaşabilmesi için ortadan kaldırmasını gerekli gördüğü ilk engel de “varlığın yapısının sadece maddi unsurdan meydana geldiği biçimindeki yanılısamadır. Bu engel aşılmadıkça ruh, hayat ve madde arasındaki gerçek iletişim ve etkileşim çözülemeyecek ve varlığın kendinde doğası bir sır olarak kalacaktır” (Bayraktar, 2010, s. 139)

Şiirde de şair, bu kurtulma teşebbüsü esnasında birtakım zorluklarla karşılaşmakta, bu durum da onun istemsizce boşlukta nereye varacağını bilmeden düşmesine neden olmaktadır. Boşluk kelimesi, aslında şairin kendi içindeki boşluğu, yani zihninde cevapsız kalan soruları ve ortaya çıkan düşünce karmaşasını ifade etmektedir.

Şairin, içinde bulunduğu bilinmezlikten dolayı duyduğu iç sıkıntısı onun başka şiirlerinde de fark edilmektedir. Gece Yarısı adlı şiirinde, iç sıkıntısının ve bunalımın onu nasıl bir bilinmezliğe ve korkuya sevk ettiği görülmektedir: “Her gece periler uyur odamda/ Derinlerden gelir uzun nefesler/ Yanan mum bir rüya seyrederek camda/ Bir ağır hastanın nabzıdır sesler” (Kısakürek, 2012, s. 212). Şair, odasında tek başınayken çeşitli sesler duyduğunu hissetmektedir. Hatta normalde çıplak kulakla duyulamayacak nabız sesini bile işittiğini düşünmektedir; ancak bu duyduklarının hepsi de ne olduğu bilinmeyen varlıklardan gelmektedir. Bu durum şairin, içinde bulunduğu korku, sıkıntı ve bunalımın göstergesidir.

### 3.6. Dünyadaki bir ortama katılma

Buna göre, özellikle “Arkadaki sahilde, fosfor bir iz halinde/ Her an bir parça daha uzaklaşıyor bizden” dizelerinden hareketle, dünyadaki ortama katılmanın; aslında şairi rahatsız ettiği, ona ıstırap verdiği hissedilmektedir. Çünkü fosfor bir iz halinde’ki sahil, düşü kurulmaya başlanan gerçek, yani ruhun ait olduğu hakiki dünyadır. Çünkü insan topraktan yaratılmıştır ve gideceği yer de yine topraktır; öyleyse sahil de toprağa ait bir unsur olduğu için hakikati temsil etmektedir. Ayrıca toprak, su gibi akışkan değildir ve sabittir. Bu yönüyle de şairin zihninde düşündüğü, ruhun ait olduğu gerçek dünyanın ebedilik özelliğine de karşılık gelmektedir.

Sonraki dizede ise sahilin, yani hakikatte ait olunan dünyanın yavaş yavaş şairin kendisinden uzaklaşmakta olduğu söylenmektedir. Ait olunan asıl dünyanın şairden uzaklaşmasına karşın fani olan sahte dünya onu, istememesine rağmen içine doğru çekmektedir. Atılan çığlıklar, çalınan düdüklere de sahte dünyanın, şairi içine çekme ısrarına karşı direnmeyi ortaya koymaktadır. Ancak sahilin fosfor bir iz halinde olması, arada ne kadar engel olursa olsun, toprağın ve varlığa ait özün akıldan çıkarılmadığını göstermektedir.

### 3.7. Kozmik bir figür olarak göz

Şiirdeki “Gözlerinde kıvılcım, ağızlarında köpük,” dizesinde gözün, kozmik bir figür olarak yer aldığı görülmektedir. Şair, denizin dalgalarını, bir canavarın hareketlenmesine benzetmekte ve dalgalar arasında oluşan yuvarlak kıvrımları da bu canavarın gözleri olarak düşünmektedir. Gözlerde kıvılcımın olduğunun ifade edilmesi ise kızgınlık ya da nefret duygusunu anlatmaktadır. Kızmış ve adeta gözü dönmüş gibi görünen bu canavarın karşısında oluşan duygu ise korkudur.

Şairin bu şiirde korkusuna neden olan durum; kulağına gelen çığlık ve boşlukta, nereye gittiğini bilmeden düşmektir. Korku, Necip Fazıl’ın şiirlerinde sıkça rastlanan duygular arasındadır. Bu şiirde gözlerindeki kıvılcımla ve ağızındaki köpükle korkuya neden olan canavarın yerini, başka eserlerinde de farklı unsurlar almaktadır. Sayıklama adlı şiirinde şair, etrafını kuşatan kambur cücelerin arasında kaldığını ifade etmektedir: “Bir göz gibi süzüyor beni camlardan gece/ Dönüyor etrafımda bir sürü kambur cüce” (Kısakürek, 2012, s. 303). Şair, camlardan sessizce ve gizlice izlendiğini hissetmekte, etrafında da bir sürü kambur cücenin döndüğünü söylemektedir. Çizdiği bu manzara, yalnız ve düşüncelere dalmış bir insanın, içinde bulunduğu sıkıntılı ruh halinin de etkisiyle hayal dünyasında kendi yarattığı sesler ve görüntülerle mücadelesini ortaya koymaktadır ki; Necip Fazıl’da ses ve görüntü, mevcut duygularının dizelere aktarımında oldukça etkin şekilde bulunmaktadır.

Necip Fazıl’ın şiirlerinin genelinde görülen, dünyadan ayrılıp öte dünyaya, varlığın hakikatine, öze ulaşma arzusunun önündeki engel; sonsuz olan ruhu çevreleyen fani bedendir. Fani beden de bu sahte dünyaya aittir ve şair ne kadar kurtulmak istese de dünya, tıpkı dalgaları coşan denizin, üzerindeki varlıkları içine çekmesi gibi, şairi de yutmaya

çalışmaktadır. Bu şiirde de deniz, yani dünya; üzerindeki varlıkları, yani insanları yutmaya çalışan bir canavar halinde görülmektedir.

### 3.8. Hayallerin büyümesi ve ateş

Şair, şiirdeki “Gözlerinde kıvılcım” ifadesiyle adeta kudurmuş bir canavara benzettiği denizi kastetmektedir. Denizde oluşan bir girdabın ya da coşan dalgaların, insanı yutup yok etmesi gibi; dünyanın da insanı sindirip kaybetmekte olduğu düşünülmektedir.

Burada insanın kaybolması, yaratılmış olan bedenlerin dünyada yaşamaya devam etmesini ve asıl varlıklarını, yani ait oldukları gerçek dünyayı ve ruhlarını unuttuklarını göstermektedir. Şair de bu durumu gözlerinde kıvılcım yani ateş olan bir canavarın insanı yutup yok etmesine benzetmektedir. Ateş de nasıl ki içine düşen bir nesneyi ya da varlığı yakıp yok ediyorsa, gözlerinde kıvılcım olan canavar da benzer bir yok oluşa neden olmaktadır. Bu yüzden ruh ve beden, birbirine karışmaktadır ancak şairin asıl istediği şey bu birliktelik değil; ruhun bedenden ayrılması ve varlığının özüne karışmasıdır.

### 3.9. Düş kurma ve su

Şiirde düşle su arasında kurulan ilişkiyle deniz imgesi arasında güçlü bir bağlantı vardır. Ancak Bachelard’ın teorisine göre; ruh, durgun su karşısında kurulan düşle bir dinginliğe ulaşmasına karşın; Necip Fazıl’ın bu şiirinde durgun değil hareketli bir suyla, dalgalı bir denizle karşılaşılmaktadır. “Omuz omza şahlanan dalgalar, büyük büyük” dizesinde de görüldüğü üzere, şairin karşısında duran ya da karşısında durduğunu hayal ettiği deniz, büyük dalgalarla adeta şahlanmış gibidir. Bu dalgaları niteleyen büyük kelimesinin iki kere tekrarlanması da dalgaların heybetini ve birbiri ardı sıra gelişini ifade etmektedir.

Bachelard, durgun su ile ruh dinginliği arasında bir ilişki olduğunu söylediğine göre; hareketli su ve ruh tedirginliği arasında da bir bağlantı bulunduğu düşünülebilir. Çünkü şiirde şair, bir tedirginlik, sabırsızlık, korku ve ıstırap içinde görünmektedir.

Necip Fazıl, çocukluğundan beri yaşadığı huzursuzluk ve bunaltıyı şöyle ifade etmiştir: “Teki, tek olanı, mutlakı, mutlak olanı arayan ruhum, aradığının değil, kendi varlığının sıkıntısı içinde bunalıyor ve ‘bedahet’ dediğimiz seziş zevkini kaybettikçe anlamayı da kaybettiği hissini veren cehennemden beter bir azaba düşüyordu” (2010, s. 45). Necip Fazıl’ın, genç yaşlardan beri mutlak gerçeği arama yolunda kendine sorduğu ve yeterli cevaplar bulamadığı sorular, onun iç beninde hep bir huzursuzluk ve ıstırap sebebi olmuştur. Açıklarda şiirinde de bu karmaşık ruh haline neden olan şey, dalgalı denizden kurtulup, bir türlü sığınacak liman bulunamaması, sahile ulaşamamasıdır. Yani aslında şair, zihnindeki sorulara tatmin edici cevaplar bularak ruhunun bir dinginliğe kavuşmasını istemektedir. Ancak deniz buna izin vermemektedir.

Denizi meydana getiren su, sahili meydana getiren toprak ile çatışma halindedir. Şair ne kadar sahile ulaşmak istese de deniz buna müsaade etmemektedir. Suyun akışkan olması, ona şekil verilememesi gibi insanın, var olan dünyada yaşananlara ve zamana müdahale etme gücü de bulunmamaktadır. Yaşanılan dünyayı temsil eden denizin bu durumu şairin, ruhunun kurtulmasını istediği bedeninin dünyada kalmaya devam etmesidir. Ama şair tıpkı denizin limana ulaşmasına olanak vermesini arzulaması gibi, bedeninin de aradan çekilerek ruhunun özgür bırakılmasını sağlamasını düşlemektedir.

### 3.10. Suda yansıyan ve yansıtılan bir dünya

Bachelard’a göre su karşısında kurulan düşler ve ulaşılan ruh dinginliği sonrasında şair, su aracılığıyla gökyüzüne de ulaşabilecek ve aslında bu ulaştığı gökyüzü de zaten onun ruhunda var olan ve kapatılmış bulunan bir gökyüzünün yansıması olacaktır. Yani şair semaya, doğrudan

ona bakarak değil, su üzerindeki yansımından hareketle ulaşacak, gerçektekenden değil; yansımadan hareketle hayal kuracaktır.

Şiirin “Gittikçe boşluklara düşmekteyiz enginde” dizesinde de bütünüyle Bachelard’ın düşüncesinde görüldüğü gibi olmasa da sudan hareketle havaya yönelme gibi bir durumla karşılaşmaktadır. Denizin coşmuş olan dalgaları, şairin sahilden uzaklaşmasına neden olmakta; bu süreç devam ettikçe de şair, engin boşlukta düşmekte olduğu hissine kapılmaktadır. Bachelard’daki suyun yerini dalgalı deniz, gökyüzünün yerini boşluk, ruh dinginliğinin yerini de tedirginlik ve bilinmezlik almıştır.

### 3.11. Varlık değişimine uğrama

Bachelard, su karşısında hayale dalan öznenin, varlık değişimine uğrayarak içinde bulunduğu insanî doğayı kozmik bir doğaya dönüştürdüğünden söz etmektedir. Şiirin sonundaki “Kocaman bir kuş gibi geliyor peşimizden,/ Ruhunu, bu kapkaranlık suda can verenlerin...” dizeleri de suyla birlikte düş kuran öznenin düşündükilerin, düşlemenin devamında bir varlık değişimine uğradığı görülmektedir. Bu değişimle yaşanan durum ise karanlık suda can verenlerin ruhlarının kocaman bir kuşa dönüşmesidir. Buradaki dikkati çeken nokta, can verenlerin ruhlarının, ayrı ayrı kuşlara değil, hepsinin tek ve büyük bir kuşa dönüşmesidir. Bu durum bize, şairin su aracılığıyla, ölenleri değil, aslında ölüm olgusunun bizzat kendisini bir değişime uğratmak arzusunu göstermektedir.

Ölümün büyük bir kuş gibi görülmesi, bu olgunun evrenin dört ana unsurundan biri olan havayla özdeşleştirilmesinin bir sonucudur. Çünkü ölümle birlikte ruh, bedenden kurtulmakta ve hakiki dünyaya geçmektedir. Bu göçüşün de göğe, yani havaya doğru olduğu var sayılmaktadır.

### 3.12. Suda yansıyan gökyüzü ve havanın düşlemeye katkısı

Şiirdeki “Boşlukta tos vuracak nokta arayan çığlık” ve “Gittikçe boşluklara düşmekteyiz enginde” dizeleri, boşluk hissiyle birlikte havanın, şairin düşüne katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Bunların ilkinde çığlık, ikincisinde ise bu çığlığın kaynağını oluşturan beden, boşlukta yol almaktadır. Ancak her ikisinin de ortak noktası, ulaşılacak yerin kestirilememesi ve zamanının bilinmemesidir. Bununla şairin, insanı bekleyen sonun bilinmemesine ve ruhun da bu bilinmezliğin içinde çektiği ıstıraba gönderme yaptığı düşünülebilir. Burada, şairin kendisini karamsarlığa sürükleyen etkenler yüzünden kapılmış olduğu bir umutsuzluk da sezilmektedir. “Umutsuzluk tamamen yok olduğunda, ben’in durumunu betimleyen formül şudur: Ben, kendine yönelerek, kendi olmak isteyerek, kendi saydamlığı içinde onu ortaya koyan gücün içine dalar” (Kierkegaard, 2014, s. 23). Ancak şiirde, şaire rahatsızlık veren durumlar hiçbir şekilde son bulmamakta, şairin gerçek ben’ini bulma umudu, yaşadığı korku ve karamsarlıktan dolayı giderek azalmaktadır.

Ayrıca çığlığın kendine, boşlukta tos vuracak bir nokta araması sesin bitmeyen yankısını işaret etmektedir ki; yankı da aslında sesin kendisi değil, kendisinden doğan bir yansımadır. Tıpkı Necip Fazıl’ın şiirlerinde de bedenin, varlığın özü olmaması, hakikatinin ise onun içindeki ruh olması ve ruhun bir türlü bedenden kurtulup serbest kalamaması gibi; şiirdeki çığlık da kendine, ulaşabileceği bir nokta aramakta, başka bir ifadeyle bir türlü sona ermeden boşlukta sürekli yankılanıp durmaktadır.

### Sonuç

Necip Fazıl Kısakürek, Açıklarda adlı şiirinde fani olan bedenin içinde hapsediği için ıstırap çeken ve bedenden kurtulup varlığının özüne ulaşmaya çalışan bir ruhun ıstırabını dile getirmektedir. Bunu anlatırken hem sese hem de görüntüye ait unsurlardan istifade etmektedir. Yılan, çığlık, deniz, sahil, boşluk gibi kelimelerden de sonluyu ve sonsuzu anlatırken birer

benzetme unsuru olarak yararlanmaktadır. Toprağı temsil eden sahili ebediliği, suyu temsil eden denizi ise faniliği anlatırken kullanmaktadır. Ayrıca kıvılcımla ateşi, boşlukla da havayı kastederek; yaratılışı ifade eden evrenin dört ana unsurunun tamamına, kullandığı semboller aracılığıyla yer vermiş olmaktadır.

Bu şiir, Gaston Bachelard'ın *Düşlemenin Poetikası* adlı eserindeki Düşleme ve Kozmoz adlı bölümde anlatılanlar dikkate alınarak oluşturulan başlıklara göre incelendiğinde; şiirde Necip Fazıl'ın, fani olan dünya hayatı ve ölümden sonraki ebedî hayat karşıtlığını bazı sembollerden hareketle ortaya koyduğu görülmektedir. Bu karşıtlığın şairin ruhunda bilinmezlikten kaynaklanan bir tedirginlik ve ruhun özgür olamamasından kaynaklanan bir ıstıraba neden olduğu fark edilmektedir. Bachelard'da şairin, evrenin dört ana unsurundan hareketle ulaştığı ruh dinginliğinin yerini; Necip Fazıl'da toprak dışındakilerin neden olduğu bir ruh huzursuzluğunun aldığı görülmektedir.

Ayrıca şiir, Bachelard'ın kitabındaki söz konusu hususlara göre incelendiğinde şairin, evrenin dört ana unsuruna çeşitli semboller aracılığıyla ya da doğrudan yer verdiği fark edilmektedir. Boşluk kelimesiyle hava, dalgalar ve deniz kelimeleriyle su, sahil kelimesiyle toprak, kıvılcım kelimesiyle de ateş, dizelerde yer almaktadır. Şair, yaradılışı ve yaratıcıyı temsil eden bu dört temel unsura şiirinde çeşitli semboller aracılığıyla yer vererek Açıklarda adlı şiirin varoluş ve varlık kavramlarını anlattığını da göstermektedir. Şiir, Bachelard'ın düşüncesine göre incelendiğinde bu unsurların, şairin varlığının özüne ulaşma çabasını ve bu esnada duyduğu ıstırabı dile getirdiği fark edilmektedir.

### Kaynakça

- Bachelard, G. (2012). *Düşlemenin poetikası* (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bayraktar, L. (2010). *Bergson'da ruh-beden ilişkisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bergson, H. (2007). *Madde ve bellek* (I. Ergüden, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Boz, D. (2016). *Büyük Doğu'nun ruhu Necip Fazıl Kısakürek*. Ankara: Kelime Yayıncılık.
- Karlıağa, H.B. (1991). Anâsır-ı erbaa. *TDV İslâm ansiklopedisi Cilt 3*. (s. 149-151) içinde. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. Erişim adresi (19 Nisan 2021): <https://islamansiklopedisi.org.tr/anasir-i-erbaa>
- Kısakürek, N.F. (2010). *O ve ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N.F. (2012). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N.F. (2017). *Bir adam yaratmak*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N.F. (2018). *İdeolocya örgüsü*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2014). *Ölümcül hastalık umutsuzluk* (M.M. Yakupoğlu, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kolcu, A.İ. (2002). *Albatros'un gölgesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, R. & Özcan, T. (2004). Cumhuriyet dönemi Türk şiiri. R. Korkmaz (Ed.), *Yeni Türk edebiyatı el kitabı 1839-2000* (s. 215-309) içinde. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Okay, O. (2018). *Necip Fazıl "Sıcak yarada kezzap"*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sartre, J.P. (2010). *Varoluşçuluk* (A. Bezirci, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Türk, H. (2021). *Çağdaş Türk şiiri tarihi*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

### Araştırmacıların Katkı Oranı:

**1. Yazar:** %100

**Çatışma Beyanı:** Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Destek ve Teşekkür Beyanı:** Belirtilmemiştir.